

EĞİTİM DÜZENLEMELERİ

Nizamiye Medreselerinin kurulması ile yenilenen eğitim sistemimiz; Gazzâlî gibi büyük şahsiyetler yetiştirdi; İslam dünyasının içeride İsmailîlik krizi, dışarıda ise Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasını atlatmasını sağladı; Batı'nın Haçlı Seferleri sonrasındaki atılımlarına karşı da Müslümanları ayakta tuttu. Ne var ki eğitimde 10-11/16-17. yüzyıllarda başlayan duraksama, zamanla eğitim kurumlarımızı işlevini yerine getiremez duruma düşürdü.

Osmanlı Devleti, Batı karşısında varlığını sürdürmek için eğitimdeki tıkanmayı Batı'daki gelişmeleri takip edip aşma yoluna gitti. Osmanlı'nın oldukça erken dönemlerinde Batı'dan Osmanlı'ya sığınan bilim adamlarının İslam'a geçmesi şartıyla istihdam edilmesi koşulu, I. Abdulhamid Dönemi'nde (1784-1789) kaldırıldı. Sonraki süreçte eğitimde yenilik (maarifin tecdid), devletin temel hedefleri arasında yerini aldı. Yenilik çalışmaları, II. Mahmud Dönemi'yle (1808-1839) eğitimin halka yayılması, geleneksel dinî eğitimin dışında yer alan Rüşdiyelerin açılması ve eğitimde Fransızcanın öne çıkması gibi düzenlemelerle yeni bir aşamaya taşındı.

Bununla birlikte eğitim alanındaki yenilikler, bir vizyon metninden yoksun olarak yürütüldü. II. Mahmud'un vefatından (1839) hemen sonra ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda (1839) da eğitimde yenilik çalışmaları ile ilgili bir maddeye yer verilmedi. Dolayısıyla Osmanlı'nın eğitimde yenilik çalışmalarının ilk vizyon belgesi, Abdülmecid Devri'nde 1845'te yayımlanan "Meclis-i Muvakkat Lâyihası"dır.

İlgili tarih kayıtlarına göre söz konusu lâyiha, Padişah Abdülmecid'in eğitimdeki yenilikleri yetersiz görüp 1845'te bizzat Bâb-ı Ali'ye giderek yeniliklere el atması üzerine düzenlenmiştir. Padişahın o ziyaret sırasında sadrazam ve diğer yetkililerin huzurunda yaptığı konuşma üzerine, eğitimdeki yenilikleri idare etmek için "Meclis-i Muvakkat" kurulmuş, söz konusu meclis, Padişah'ın konuşmasını esas alıp eğitimdeki yeniliklerle ilgili yapılacakları kısa bir metne dönüştürmüştür. Meclis-i Muvakkat Lâyihası olarak bilinen bu vizyon belgesi niteliğindeki metin, izale-i cehli eğitim camiasının misyonu olarak belirlemiş, bunun için öncelikle, herkesin okuma-yazma öğreneceği koşulların oluşturulmasını önermiştir.¹

Eğitimin kurumsallaştırılması, sınıflandırılması ve yaygınlaştırılması; bilgi yoksunluğunun giderilmesini (izale-i cehli) hedef edinen lâyihanın diğer önerilerini teşkil etmiştir.

Lâyiha, bu yeniliklerin takibi için kurullar oluşturmayı ön görmüş ve Osmanlı'daki eğitimde yenilik çalışmaları bu kurullar üzerinden yürütülmüştür. Burada dikkat çekici husus, gerek lâyihayı kaleme alan kurulun gerekse lâyihanın ön gördüğü kurulların üyeleri ilmiye sınıfındandır. Oysa lâyiha, oluşturduğu kurumlar ve getirdiği zihniyetle, ilmiye sınıfının asla arkasında durmayacağı, dolayısıyla amaçlanmayan sonuçlar doğurmuş; Osmanlı'da Batılılaşmaya hizmet etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in çabaları dahi lâyihanın getirdiği o

¹ Lâyiha için bkz. Tanzimat-ı Hayriye'den Sonra Neşrolunan Kavanin ve Nizamât, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No: 3236, s. 451-452.

amaçlanmayan sonuçları engelleyememiş; yeni eğitim sistemi, Osmanlı'da ikiliğe ve bölünmeye hizmet etmiştir. Ülkede, Batı taklidi eğitim, gittikçe güçlenmiş, buna karşılık İslamî eğitim zayıflamış, ötekileşmiş ve etkisizleşmiştir. 1924'e gelindiğinde ise, Cumhuriyet'i kuranlar, Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile İslamî eğitim kurumlarını bütün yapılarıyla kapatmışlardır. Söz konusu kanundan sonra programcılar, eğitimi birleştirme adı altında aslında eğitimin İslamî/manevi kanadını kırmış; eğitim sistemini materyalist bir yaklaşımla ve Eski Yunancı bir mantık üzerine baştan sonra Batılılaştırmışlardır.

Düzenlemeyi yapanlar, çağdaş uygarlık düzeyi hedefiyle Türkiye'yi eğitimde Batı düzeyine çıkarma vaadinde bulunmuşlardır. Ama aradan geçen süreye rağmen eğitim sistemi, Türkiye'nin en önemli sorunu olarak durmuş; Türkiye, Osmanlı devri eğitimini tamamen terk ettiği gibi Batılı eğitim düzeyini de yakalayamamış ve bu alanda, kimi örnekler bir yana bırakılırsa, dünya çapında başarılar elde edememiştir.

Eğitimde maneviyat aleyhindeki sürece karşı, Demokrat Parti (DP) iktidarından (1950-1960) başlanarak² İmam Hatiplerin açılması, İlahiyat Fakülteleri ve zorunlu din dersleri ile bir dizi çalışma yapılmıştır. Sonraki Sağ menşeli hükümetler ve özellikle Turgut Özal'ın başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı'nın ilk yılı sürecinde bu çalışmalar, Türkiye'nin sonraki dönem siyasi yapısını etkileyecek boyutlara ulaşmıştır. Ne var ki Anavatan Partisi'nin (ANAP) başına Mesut Yılmaz'ın gelmesi ve Özal'ın Cumhurbaşkanı olarak etkisizleştirilmesiyle süreç bir kez daha eğitimin manevi yanının aleyhine işlemiştir. ANAP'ın, 1993 Genel Seçimlerini kaybetmesi ve yerini Doğru Yol Partisi (DYP)-Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyonuna bırakması, aleyhteki süreci daha da beslemiştir. Aradaki Refah Partisi (RP)-DYP koalisyonunun (28 Haziran 1996-30 Haziran 1997) ilk altı ayı bir yana bırakılırsa bu aleyhteki süreç 28 Şubat Süreci adını alarak 2002'ye kadar resmen sürmüştür. Bu süreçte zorunlu din dersi varlığını korusa da İmam Hatip Liselerinin ortaokul kısmı tamamen, lise kısımlarının ise çoğu kapatılmış, açık bırakılanların öğrenci sayısı da düşürülmüştür. Eğitim, pek çok yönüyle Demokrat Parti öncesinin katı seküler-materyalist yapısına geri dönmüştür. Süreç ancak AK Parti'nin Kasım 2002'de iktidara gelmesiyle resmen sona ermiş, fiilen ise Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığının Ağustos 2007'de nihayetlenmesi ile bitmiştir.

2023 Eğitim Vizyonu

AK Parti, iktidara geldiği (2002) günlerden bu yana eğitimde çok yönlü düzenlemeler yaptı, eğitimin fiziki sorunlarının neredeyse tamamen çözülmesinin yanında içeriğiyle de ilgili düzenlemelere gitti. Ancak aradan geçen on altı yıla rağmen, AK Parti hükümetleri, eğitim konusunda büyük yasal ve anayasal düzenlemeler yapmadı, eğitimin temel esasları ile ilgili yeni bir metin üretmedi, hükümet programlarındaki ifadeler dışında eğitim politikalarını açıklayan metinler de yayımlamadı.

² II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Marksist Sovyetler Birliği'ne karşı tercihini Batı Bloku'ndan yana yapması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kur'an ve İmam Hatip Kursları'nın açılması gibi bir iki adım atmışsa da bunlar bir dönüşüm gerçekleştirmekten uzaktır. Bunun için dönüşümde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini (1950) esas almayı daha makul bulduk.

Bu yönüyle 23 Ekim’de ilan edilen 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, AK Parti döneminin eğitim çalışmaları ile ilgili ilk bağımsız belgesi niteliğindedir.³

Belge, bir yasa taslağı değildir; hükümetin ve özelde Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir tür çalışma programıdır. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın belgeye yüklediği anlam ve metnin Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanının 100. yılıyla adlandırılması metni sıradan bir metin olmaktan uzaklaştırmış, üzerinde ayrıntılı olarak durulması gereken bir belge konumuna çıkarmıştır.

Belge, toplumun önüne misyon olarak maneviyat aleyhindeki parçalanmışlığı aşarak eğitim ve öğretimi günün gereksinimlerine göre yeniden dizayn edip geleceğin insan ihtiyacını karşılamayı koymuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Bakan Ziya Selçuk’un takdim konuşmalarında bu misyon yoğun olarak vurgulanmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, takdim konuşmasında eğitimin hedefi olarak “aklıselim, kalbiselim, zevkiselim sahibi bireyler yetiştirmeyi” ifade etmiştir. Bu özlü ifade, Bakan Selçuk’un “Dünyanın içinde bulunduğu durumun uyandırdığı derin endişeler, bizleri daha insani, daha medeni ve daha adil yeni bir hikâye yazmaya mecbur bırakmaktadır. Eğitim sisteminin çift kanadı temsilen, aklı ve kalbi birleştiren bir yolculuğa ihtiyacı olduğu kesindir.” sözleriyle tekrarlanmış ve açılmıştır.

1845’ten sonra eğitim-öğretime hükmeden katı pozitivist (akılcı) yaklaşımın ardından bu yaklaşım, büyük değer taşımaktadır. Ancak belgenin ilk ve hem tabiatı gereği hem bakanın ifadesiyle en önemli bölümü “Eğitim Vizyonu Felsefesi” kısmı, bu yaklaşımı teyit etmektedir ancak bu bölümde geçen simge isimlerle belge gölgelenmiştir.

Söz konusu bölümde beş isme yer verilmiştir: Raffaello, Aristoteles, Platon, Nurullah Ataç ve Edip Cansever. Bu dört isim 1923 sonrası katı pozitivist-Eski Yunancı ve ultra Batıcı eğitim sisteminin sürekliliğini ifade etmektedir. Zira 1923’ten sonra New Helenizm (Yeni Eski Yunancılık) akımının etkisiyle eğitim, Eski Yunan felsefesi ve anlayışı üzerine bina edilmiştir. Nurullah Ataç ise bu çalışmanın kültür-edebiyat-sanat sahasındaki yürütücüsü görevini üstlenmiştir. Aristoteles’in yol gösterici, Nurullah Ataç zihniyetinin yürütücüsü olduğu o eğitim sistemi, Edip Cansever gibi millî sanat anlayışından uzaklaşmış, Batılı akımları her yönüyle taklit eden bir sanatçı-şair tipi yetiştirmiştir. Öte yandan bölümdeki Aristoteles-Platon diyalogu da dolaylı olarak bilgi edinmede sekülerlik vurgusu yapmaktadır. Bölümde Aydınlanma döneminin simge sanatçılarından mimar Raffaello’nun “Atina Okulu” tablosuna yapılan göndermede, Platon elini yukarı kaldırarak “hakikat yukarıda” derken Aristoteles elini aşağı doğru tutarak “her şey bu dünyada” mesajını vermektedir. Aslında sekülerlik vurgusu yapan ve dolayısıyla insanı parçalayan bu ifadelerin “Özetle insan öz, ruh, kalp, akıl, madde ve bedeniyle bir bütündür. Eğitim sistemleri, ancak insan doğasına ait tüm bu unsurlara bütüncül bir sorumluluk geliştirebildiği ölçüde başarılıdır.” ifadeleriyle eğitimde “bütüncül yaklaşım” için referans gösterilmesi, metnin en ağır ve en can alıcı tutarsızlığını oluşturmuştur. Metni bu şekilde kuran Bakanlık planlamacılarının ya zihni karışık ya soruna tam vakıf değillerdir ya da herkes kendini metinde görsün diye bilinçli bir “karıştırma” içinde bulunmuşlardır ki bunların her biri geleceğin eğitimi için başlı başına bir problem

³ Belgenin tamamı için bkz. http://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf

barındırma niteliğine sahiptir. Çünkü bu felsefe üzerine bina edilecek bir eğitim sistemi, çelişkiler barındırmaya devam edecektir.

Eğitim programlarının anayasal ve yasal yönü söz konusudur. Anayasa'nın "Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz." şeklindeki 42. Maddesi yürürlüktedir. Türk Milli Eğitiminin en genel amacını "Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek" olarak açıklayan 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da herhangi bir değişiklik yapılmış değildir. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında uygulanan müfredat da söz konusu anayasa hükmü ve temel kanun doğrultusunda hazırlanmıştır.⁴

Dolayısıyla mevcut durumda eğitim, hâlâ bilginin esasını Eski Yunan'dan alan ve o çerçevede seküler bir programla işleyen yapısını korumaktadır. Başka bir ifadeyle eğitimin çatısı-üst yapısı sekülerdir. Sadece alt yapıda-öğretimde kısmen maneviyat vardır. Eğitimin fiziki sorunlarının genellikle giderildiği ancak özünün yenilik gerektirdiği ön görüşüyle hazırlanmış 2023 Vizyon Belgesi'nde çatı değişmemiş bununla birlikte gerek ifadelerde gerek görselde maneviyat yönünde değişim vurgusu açıkça yapılmıştır. Bunun neticesi, tutarsızlıklar barındıran ama neticede seküler bir eğitim-öğretim olacaktır.

Bu durumda;

1. Seküler bir ailenin çocuğu, öğretmen veya arkadaşlarının müfredatı aşan bir müdahalesi olmazsa maneviyattan haberdar olmakla birlikte seküler yönünü koruyacak hatta pekiştirecektir. Zira eğitimin ana çatısı onun aileden aldıklarını koruyacak yapıda iken alt yapısı da onu sarsacak güçten zayıftır, aksine onun sekülerliğini bilgi yönünden donatacak özelliklere sahiptir.

2. Dindar bir aile ise çocuğunu eğitim-öğretime tamamen bıraktığında eğitimin çatısını oluşturan sekülerliğin onu etkisi altına alması, buna karşılık alt yapıda yer alan öğretimin onu besleyememesi karşısında dindar özünü yitirme riski vardır.

Özetle yapılan düzenleme, seküler bir yetiştirme tarzını sürdürme yönünde büyük ölçüde güven verirken dindar yetiştirme tarzı yönünde büyük riskler barındırmaktadır. Dolayısıyla dindar aileler, bundan sonraki süreçte de çocuklarını tamamen eğitim öğretim kurumlarına bırakma güvencesine kavuşamamışlardır. O aileler, bundan sonraki süreçte de teyakkuzda kalmayı sürdürmek durumunda kalacaklardır.

Başka bir ifadeyle 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nin uygulanması durumunda seküler bir yaşam tarzına sahip bir aile eğitim-öğretime teslim ettiği çocuğunu, evinde beklerken başka bir müdahale söz konusu olmadığında onu kendi yaşam tarzı üzerinde görme güvencesine

⁴ Son müfredat düzenlemeleri ile ilgili bkz. SDAM Strateji, "Yeni Eğitim-Öğretim Müfredatı Taslağı: Nitelik, Eleştiri ve Öneriler", Analiz; <http://sdam.org.tr/haber/77-yeni-egitim-ogretim-mufredati-taslagi-nitelik-elestiri-ve-oneriler/>

sahiptir. Buna karşılık dindar bir yaşam tarzına sahip bir aile böyle bir güvenceden yoksun kalmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın takdim konuşmasındaki "Bilhassa içinde ailenin aktif şekilde yer almadığı bir eğitim öğretim sisteminin başarı şansı yoktur." ifadesinde yer bulan aile desteği vurgusu da bunu teyit etmektedir.

Ne var ki eğitim ve gençliğin korunması, çağın karmaşıklığı içinde bir uzmanlık sahasıdır. Bu da ailelerin gönüllü kuruluşlar (sivil toplum kuruluşları) tarafından desteklenmesini ve bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu sahada dindar aileleri destekleyecek girişimlerde bulunmasını zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan, 2023 Vizyon Felsefesi Belgesi'nin 1845 Meclis-i Muvâkât Lâyihası gibi amaçlanmayan sonuçlara yol açmaması için belgede ifade bulan yeterli tedbir yoktur. Belge, anayasal ve yasal düzenlemelerle işler hâle getirilmelidir. Ayrıca belgenin uygulanması ve uygulama sırasında görünecek sapmaların giderilmesi için bir yürütücü kurulun oluşturulması ve bu kurulun faaliyetlerinin kültür-sanat-medya tarafından da desteklenmesi gerekir.